

Włodzimierz Wysoczański

Odniesienia międzyjęzykowe w świetle nazw miejscowych pogranicza polsko-ruskiego

---

Acta Polono-Ruthenica 11, 307-329

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Włodzimierz Wysoczański
Wrocław

Odniesienia międzyjęzykowe w świetle nazw miejscowych pogranicza polsko-ruskiego

I. Onimiczne znaki językowo-kulturowe w strefie pogranicza

Zagadnienie odniesień międzyjęzykowych w stosunku do nazw miejscowości na pograniczu dotyczy, z jednej strony, problematyki pogranicza ujmowanego jako strefa z właściwą jej niejednorodnością kulturowo-etniczno-językową¹, z drugiej zaś wiąże się z pojmowaniem systemu onimicznego w kategoriach praktyki językowej, tj. „jako konkretnego wytworu procesów onimizacyjnych w obrębie odpowiednich wspólnot komunikatywnych” z jednoczesnym założeniem, że „wytworami tych procesów są skategoryzowane, najczęściej wielowarstwowe, typy nazewnicze, a więc determinowane m.in. starszymi i nowszymi stosunkami etniczno-lingwistycznymi, społeczno-kulturowymi czy administracyjnymi”². W tym rozumieniu³ specyfika nazewnicza mająca ukierunkowanie dociekań na istnienie i funkcjonowanie onimów w warunkach wielojęzowości, wielokulturowości i wieloetniczności pogranicza uwydatnia wyraziście ich funkcję identyfikującą i funkcję odróżniającą, i tym samym stanowiących onimiczne znaki językowo-kulturowe traktowane jako specyficznojęzykowe wyznaczniki tożsamości etniczno-kulturowej.

---

¹ W tym rozumieniu jest to strefa styczności i wpływu zjawisk kulturowych graniczących ze sobą wspólnot wraz z wzajemnymi zależnościami między kulturą a językiem w złożoności i specyfice stykania się rozmieszczonych przestrzennie odmiennych kultur danych etnosów i odmiennych etnolektów (por. W. Wysoczański, *Pogranicza etnojazykowe w Polsce w ujęciu typologicznym*, [w:] *Studia nad językami i kulturami europejskimi. Prace Komisji Kultur Europejskich Oddziału PAN we Wrocławiu*, pod red. A. Furdala, Wrocław 1998, s. 75–77), a tym samym łączenia jej z współistnieniem zbiorowości etnicznych, narodowych i wyznaniowo-religijnych. Przypadki homogamii etnicznej, kulturowej i językowej są odosobnione.

² R. Mrózek, *System onimiczny a badania regionalne*, [w:] *Jazyk a literatura v česko-polském kontextu*, Ostrava 1994, s. 33–34.

³ Według naszego ujęcia: W. Wysoczański, *Znaki językowo-kulturowe. Specyficznojęzykowe wyznaczniki tożsamości etniczno-kulturowej*, [w:] *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, t. XXVIII, Wrocław 2002, s. 43–71.

W pracy niniejszej przedstawione zostaną globalne zagadnienia odniesień międzyjęzykowych w kontekście uwarunkowań nazw miejscowych na pograniczach w ujęciu syntetyzującym, ukazując specyfikę pogranicza polsko-ruskiego, ilustrowanych wybranymi przykładami nazw.

II. Specyfika nazewnictwa na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim

Wielojęzykowość pogranicza polsko-ruskiego jako część pogranicza wschodniego Polski uwarunkowana jest jego wielokulturowością, wieloetnicznością oraz wielowyznaniowością i konkretną dziejowością etnosów⁴ w strefach pogranicza polsko-białoruskiego, polsko-ukraińskiego, polsko-łemkowskiego, polsko-bojkowskiego i polsko-huculskiego⁵ w powiązanych z sobą i warunkujących się nawzajem wymiarach tożsamości językowej oraz tożsamości etniczno-kulturowo-konfesyjnej z różnorodnymi ich ułożeniami⁶. W konsekwencji tych zależności również i nazewnictwo w strefach tego pogranicza jest „uwikłane w wielonarodowościowy i wielowyznaniowy kontekst historyczno-kulturowy, a więc zróżnicowane pod względem genetycznym i formalno-językowym”⁷. Przykładowo „w onomastyce Huculczyzny odbiły się tak żywo różne wpływy kulturalne: polskich urzędów państwowych i administracyjnych, wpływy języka polskiego, przy równoczesnych bardzo żywotnych wpływach języka rumuńskiego

⁴ W historii sąsiedztwa wyróżnia się pięć okresów: od X do połowy XIV w. – okres ekspansji ruskiej na zachód, zajęcie części dawnego polskiego terytorium pogranicznego i ożywionej akcji kolonizacyjnej prowadzonej przez książąt ruskich; od połowy XIV do końca XVIII w. – okres, w którym panuje odwrotna tendencja: Polacy zajmują znaczne tereny na wschodzie, podporządkowują je politycznie i związują gospodarczo z Polską; od końca XVIII w. do końca I wojny światowej – okres zaborów; okres międzywojenny – koniec I wojny światowej przynosi nowe granice, nowe państwa, inne pogranicza; okres po II wojnie światowej, zaznaczający się nowym układem granic i wpływów politycznych, E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa – Kraków 1998, s. 454–456.

⁵ Bowiem „obecne pogranicze kulturowe białorusko-ukraińskie przez wiele stuleci nie stanowiło granicy liniowej [...] To pogranicze tworzy Polesie rozdzielone granicą białorusko-ukraińską, zaś w Polsce takiemu terytorium odpowiada historyczne Podlasie (częściowo pokrywa się ze współczesną Białostoczną)”, S. Iwaniuk, *O Rusinach – Białorusinach i Ukraińcach*, „Czasopis” 1993, r. IV, nr 6, s. 11.

⁶ Szczegółowo problematykę specyfiki pogranicza z perspektywy ułożeń etnolektów oraz funkcjonalnej wartości etnolektu w warunkach pogranicza przedstawiamy w pracy *Wielojęzykowość i wielokulturowość pograniczy (w kontekście polskim)*, „Język a Kultura”, t. 18 (w druku).

⁷ L. Dacewicz, *Obce czy rodzime? W kwestii nazewnictwa na pograniczu polsko-wschodnio-słowiańskim*, [w:] *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, „Studia Sławistyczne 1”, Białystok 1999, s. 89.

związanych z bliskością Wołoszczyzny, kolonizacją wołoską i wędrownkami pasterskimi”, toteż „trudno dziś mówić o ustalaniu form językowych nazw czy to na zupełnie polskie, czy też ukraińskie, czy wreszcie rumuńskie. Wiele nazw będzie miało postać hybryd, składających się z różnojęzycznych elementów, a ich brzmienie będzie jakby wypadkową wszystkich ścierających się na tym terenie wpływów językowych i kulturalnych”⁸. Podobnie na Białostocczyźnie, gdzie „obok toponimów i antroponimów polskich występują nazwy wschodnio-słowiańskie i bałtyckie (głównie litewskie) oraz formacje hybrydalne: polsko-białoruskie, polsko-ukraińskie i słowiańsko-bałtyckie, a także nazewnictwo litewskie, tatarskie i niemieckie”⁹.

Specyfika nazewnictwa ujawnia się w wyrażeniu w przykładach rozdzielności etymologiczno-etnolektalnej nazw, por. *Ogrodniki*, gwarowe (dalej – gw.) *ogrodnik*’i i *Ogrodniczki*, część miasta Białegostoku, których źródłosłów wypływa ze starobiałoruskiego apelatywu *ohorodniki* ‘kategoria ludności poddanej w W.Ks.Lit. siedzącej na ogrodach i obsługującej folwark pański oraz niewielkie własne ogrody’, przy czym nazwy te „występują tylko na wschodnich krańcach Polski, na polsko-ruskim pograniczu językowym. Ich obecność można tłumaczyć wpływem ruskim”, podczas gdy „polskim odpowiednikiem ogrodników są *rataje*”, por. też *Kowela*, gw. *koveła*, por. ukr. ‘kowyła, kowyl’ ‘Stipa, roślina z rodziny traw, występująca w licznych odmianach’, pol. *ostnica* (K 98, 142–143).

III. Ojkonimia pogranicza polsko-ruskiego

1. Badania nazw miejscowych obszaru polsko-ruskiego

Ojkonimia pogranicza polsko-ruskiego była przedmiotem dużego zainteresowania badawczego onomastów. Przedstawienie w tym miejscu badań w niniejszym szkicu ograniczone jest do ujęć syntetycznych całych konkretnych obszarów językowo-etnicznych pogranicza wschodniego bądź ich części bez uwzględnienia, z konieczności, prac odnoszących do nazw poszczególnych miejscowości. Analizy dotyczyły w szczególności nazw miejscowych Białostocczyzny – południowo-wschodniej oraz środkowej i zachodniej, dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej, Lubelszczyzny i dawnej ziemi sanockiej, Huculszczyzny,

⁸ S. Hrabec, *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*, Kraków 1950, s. 23–24.

⁹ L. Dacewicz, *Zakres i kierunki badań onomastycznych na Białostocczyźnie*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 93.

Bojkowszczyzny, częściowo Łemkowszczyzny oraz uogólniających ujęć całości rozpatrywanego pogranicza¹⁰.

2. Powstawanie nazw w uwarunkowaniach kontaktów różnoetnolektalnych

Powstawanie nazw zachodzi w konkretnej sytuacji językowej obszaru pogranicza w danym czasie warunkujących określone oddziaływania na siebie sąsiadujących z sobą etnolektów. Przykładowo na ziemi chełmskiej i bełskiej w XV–XVI w. „wówczas, gdy powstawało najwięcej nazw miejscowych, [sytuacja językowa – W.W.] była bardzo złożona. Był to teren, na którym sąsiadowały z sobą gwary polskie i gwary północno- i południowo-ukraińskie. Gwary polskie występowały głównie w zachodniej części [...] terenu, tj. w zamojskim i krasnostawskim. We wschodniej części terenu panowały gwary ukraińskie”¹¹.

3. Uwarunkowania toponimii na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim

Swoistość pod względem etniczno-kulturowym, religijnym i językowym osadzenia nazw własnych na pograniczach polsko-ruskim odnosi się istotnie do nazw toponimicznych, toteż badanie ich na terenach mieszanych cechuje ważność wiązania różnorodnych danych z danymi językowymi¹². Generalizując kwe-

¹⁰ Zob. M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*. Wrocław 1974 (K); I. Halicka, *Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny (topograficzne, kulturowe)*, Warszawa 1978 (Ha); B. Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1998 (Cz); Cz. Kosyl, *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław 1978 (Ko); W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin 1986 (M); S. Hrabec, *Nazwy...* (H); J. Rudnicki, *Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*, Lwów 1939 (Ru); J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*. Warszawa 1995 (R); K. Rymut, *Nazwy miejscowe dawnego powiatu bieckiego*, Wrocław 1975 (Ry); E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie (WP)*; a także prace zbiorowe, m.in. Z. Abramowicz, L. Dacewicz (red.), *Nazewnictwo na pograniczach...; Nazwy własne na pograniczach kulturowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, „Studia Sławistyczne 2”, Białystok 2000. Wykazanych skrótów będziemy używać po przywoływanych i eksplikowanych nazwach miejscowości.

¹¹ B. Czopek, *Nazwy miejscowe...*, s. 127.

¹² Por. kompleksowe ujęcie powinności badawczej; badacz toponimii z obszaru pogranicznego powinien zatem wykorzystywać wszelkie źródła – „powiązanie wiedzy historycznej, rozumianej nie tylko jako dane o lokacji, ale i o obecnych w dokumencie lokacyjnym osady [...] wszelkich danych antroponomicznych i toponimicznych, czasie zapisu i wydarzeniach temu towarzyszących natury geohistoriograficznej (zmiany granic, przynależności państwowej, tendencji nacjonalistycznych wspomaganých przez odpowiednie zarządzenia państwowe), a także informacje natury etnolingwistycznej (o narodowości lub przynależności do mniejszej grupy, ich języku czy dialekcie, jakim na co dzień mówili; języku (dialekcie) urzędników lub innych informatorów zapisujących owe nazwy;

stie szczegółowe należy zauważyć, że nazwy miejscowe w strefach pograniczy charakteryzuje rozdzielność bądź zmieszanie cech występujących tam etnolektów. Przykładowo ojkonimy na ziemi chełmskiej i bełskiej pogranicza polsko-ukraińskiego w XV–XVI w. mogą wykazywać cechy tylko polskie, których jest najwięcej, właściwości tylko ukraińskie, których jest niezbyt wiele oraz cechy obu języków – zarówno polskie, jak i ukraińskie, przy czym ich repartycja w odniesieniu do nazw jednoczłonowych i nazw wieloczłonowych jest różna. Uwzględnienie chronologii pozwala dodatkowo wykazać, że proporcje procentowe ojkonimów z cechami określonego języka zmieniają się w poszczególnych wiekach, np. „niektóre z nazw ukraińskie cechy »zyskują« w XVII i XVIII w.”¹³ Podobnie gdzie indziej, np. „na terenach łemkowskich w dawnych powiatach nowosądeckim i gorlickim za pierwotnie polskie należy uznać nazwy łemkowskie: *Czarna, Czurna, Krilowa* (Królowa Górna), *Macina, Nowes* (Nowa Wieś, a nie *Nowe Seło), *Pantna* (Pętna), *Radocyna*”, natomiast „za pierwotnie ruskie można w wymienionych powiatach uznać nazwy *Astriabik* (Jastrzębik), *Berest* (a nie *Brzost), *Czertyżne, Dowhe* (Długie), *Dubna, Pryslip* (Przysłop), *Pstrużne* (Pstrążne), *Ripky* (Ropki), *Sołotwiny* (Słotwiny), *Krynycia* (Krynica)”, podczas gdy „w dawnym powiecie krośnieńskim na interesującym nas terenie nazw, które można by uznać za pierwotnie polskie, nie ma, natomiast za ruskie należy uznać nazwę *Tychania* (Ciechania), *Smereczne i Wilsznia*”, a „w dawnym powiecie leskim wśród gwarowych nazw łemkowskich czy bojkowskich nie ma ani jednej nazwy pierwotnie polskiej, są za to ruskie: *Tisna* (Cisna), *Kołonice* (od *kołonica* ‘kłonica’), *Zubrjaczij* (Żubracze), *Dołżyca, Wołkowyja, Wetlina, Berehy* (Brzegi Górne), *Wołosatyj* (Wołosate)”¹⁴.

Przedstawione wyżej ilustracyjne unaocznienie polaryzacji bądź zespolenia w nazwach miejscowych cech konkretnych etnolektów występujących w strefach danych pograniczy odzwierciedlają silnie nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej. Przykładowo pierwszą grupę nazw konstytuują nazwy, które „ujawniają się jako genetycznie ruskie w świetle przyjętych kryteriów językowych”, por. *Dednia, Humniska, Nowosielce, Uherce*; grupę drugą „nazw staroruskich tworzą toponimy o cechach ruskich nie stanowiących bezsprzecznych

---

znajomości języka czy dialektu osoby, u której zapisywano nazwę przez osobę zapisującą) z danymi językowymi (czyli z kształtem nazwy rozumianej jako efekt procesów językowych)” – „ale dodatkowo powinien je rozpatrywać na płaszczyźnie wszystkich języków (dialektów), które teoretycznie mogą być brane pod uwagę”, K. Szcześniak, *Czy Broniszki są jeszcze jedną nazwą na -iszki? O pułapkach etymologizowania nazw miejscowych na pograniczu językowym*, [w:] Z. Abramowicz, L. Dacewicz (red.), *Nazewnictwo na pograniczach...*, s. 253–254, zob. też s. 255–257.

¹³ B. Czopek, *Nazwy miejscowe...*, s. 139.

¹⁴ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 175–176.

wskaźników językowej przynależności nazwy”, zarówno „nazw mogących funkcjonować w języku polskim jako pożyczki ruskie o podstawach apelatywnych i wyrażonych nazwami własnymi (osobowymi, miejscowymi i wodnymi)” oraz nazw o formantach *-(ov)(-iń)ce*, por. *Habkowce; Huzele; Juryjowice; Komańcza; Olchowice*, zaś grupę trzecią „staroruskich toponimów stanowią formy, które nie ujawniły po r. 1340 cech językowych ruskich”, por. *Besko; Biała; Chocień; Iskań; Milcze; Stroże* (M).

W bardziej pełnym zobrazowaniu omawianych prawidłowości w odniesieniu do nazw dawnej ziemi sanockiej należy wskazać na cechy ruskie ujawniające się w poszczególnych płaszczyznach języka: a) w zakresie właściwości fonetycznych, por. m.in. ruskie głoski i grupy spółgłoskowe mające odmienne odpowiedniki w formach polskich: *a* (pol. *e*), np. *Jalina*; *d* (pol. *g*), np. *Hłodne; TereT* < ps. *TerT (pol. *TřeT, TřoT*), np. *Berehy, Bereźnica, Serednie*; ruskie procesy niespotykane w języku polskim lub dla niego nietypowe: *i* < *e* w zamkniętej sylabie < ps. *e, np. *Protesne* > *Procisne*; *ln* < *nn*, np. *Bannica* > *Balnica*; wymiany polskich głosek na ruskie: *h* < *x*, np. *Chyźne* > *Hyźne*; ruskie cechy fonetyczne uwidaczniające się pośrednio poprzez niewłaściwe polszczenie form ruskich, m.in. na drodze ucieczki od *p* < obce *f*, np. rus. *Putomla > pol. *Futomla*; na drodze ucieczki od akania, np. *Hruszczówka* > *Hroszówka*, b) w zakresie zjawisk morfologicznych, por. m.in. ruskie formy morfologiczne mające odmienne odpowiedniki w języku polskim: m.in. formy na: *-iščov* (pol. *-isków*), np. *Paniszczów*; *-ka* (pol. *-anka*), np. *Sołonka*, c) w zakresie wymiaru leksykalnego, por. m.in. ruskie apelatywa *ban'a* (> karpackopolskie *bania*): *Bannica*; *litovišče* (> pol. *litowisko*): *Litowiska*; *zawoj* (pol. *zakręt*): *Zawój*, nazwy osobowe (przezwickowe, pochodzenia chrześcijańskiego, etnonimy, lub nazwy odetniczne), np. *Bazan* od *Bazi(-y)lij*: *Bazanówka*; *Vas(-s')ko* od *Vasi(-y)l* // *Bazi(-y)lij*: *Was(-ś)kowa Wola*; *Lax* (> *Lach* zamiast *Polak*): *Lachowa*¹⁵, a także wszelkie obce nazwy wodne, np. *Hočev* (> pol. *Hoczew*): *Hoczew*; *Zvin'ač* (pol. *Zwiniacz*): *Z(-Ż)winiacz* oraz nazwy miejscowe, mogące zachowywać cechy oryginału, np. *Dwernik*: *Dwerniczek*; *Manastyrz*: *Wola Manastyrska*; *Teleśnica*: *Teleśnica Mała. Obszar drugi nazwowy tworzą nazwy mające dwojaką interpretację jako formy o cechach językowych ruskich bądź polskich, por. m.in. *Wydre*, gdzie *r* pierwotne lub wtórne do ukr. *r'*; *Łukowe* od rus. *huka* lub rus. i pol. *luk*; *Skorodne* od rus. *skorodi(-y)ti(-y)* lub rus. i pol. *skoroda*; *Wysoczany*

¹⁵ Dla języka polskiego nietypowe lub w ogóle nie mające formalnych odpowiedników genetycznie polskich i mogące funkcjonować w nim jako pożyczki ruskie o formie spolszczonej, W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 217.

od rus. **V(-v)ysota* lub rus. i pol. *vysok-*. Nazwę, którą można interpretować jako formę z cechą ruską bądź bez tej cechy, ilustrują *Płowce*, natomiast nazwą bez cechy ruskiej o genezie polskiej lub ruskiej jest *Turze Pole* (M)¹⁶.

W wymiarze lingwistycznym można też mówić o zróżnicowanym w czasie stopniu „nasylenia ukraińskością» zapisów nazw, np. nazwa *Horodło* początkowo była zapisywana jako *Hrodło* (ukraińskie *h* w miejsce polskiego *g*), dopiero później zapisano formę z pełnogłosem” (Cz 139). Wskazywane heteronomie uwidaczniają się wyraziście w nazwach południowo-wschodniej Białostoczczyzny, por. *Istok*, gw. *istuoł*, por. stukr. *istok* ‘źródło’, strus. *istokù*, *istočnik?* ‘źródło; potok’, pol. *stok* ‘źródło; potok, strumień; ściek; spływ dwóch rzek’ (K 72); *Załuki* (K 225), gw. *załuk’i*, od wschosłow. *luka*; *Sitniki*, gw. *sitnik*, ukr. *sitnyk*, *sytowyna* ‘Scirpus, sitowie’; *Pohulanka*, gw. *pohulanka*, ros. *pogulaj* ‘wesole miejsce, zakład; nazwa gospody, karczmy, hotelu’ (K 162).

3.1. Naznaczenie swojskości: „polskie” i „ruskie”

Poza wskazanymi wskaźnikami formalnymi nazwy miejscowości na analizowanym pograniczu polsko-ruskim mogą posiadać człony odróżniające zawierające istotne wskazanie na rozdzielność etniczno-językową¹⁷ i tym samym pozwalające na ich repartycję, por. wieś *Dołhopole* // *Dołhe Pole* na Huculszczyźnie, w której „jeszcze w XVIII w. były dwie części [...] *Dołhopole Polskie* i *Dołhopole Ruskie*”, przy czym trudno jest „stwierdzić, do którego z nich odnoszą się

¹⁶ Przedstawienie powyższe nazw miejscowości dawnej ziemi sanockiej należy uzupełnić stwierdzeniem, że „liczba nazw pochodzenia ruskiego okaże się większa, jeśli poza powyższymi kryteriami ustalania pochodzenia nazwy opartymi na wykładnikach językowych zastosować w tym samym celu kryterium pozajęzykowe: historyczno-osadnicze. Zasada ta znajduje zastosowanie do nazw z obszaru osadnictwa ruskiego sprzed r. 1340, a więc odnoszących się w większości do domniemanych osad zakładanych przez Rusinów w obrębie ich ówczesnego państwa. Wyjątkowo tylko potraktowana jest sprawa nazwy starego grodu Sanok, którego metryka może sięgać okresu wczesnych kontaktów polsko-ruskich w X–XI w.”, ibidem, s. 220.

¹⁷ Zwłaszcza w płaszczyźnie dwudzielności *swój – inny / obcy*, por. „specyfika nazw własnych wiąże się z ich ważnością dla członków danej wspólnoty, z ich niewyraźnością w innym języku, a jeśli do przestawień kodów w desygnacji i – należałoby równocześnie dodać – konotacji dochodzi, wówczas owe przetworzenia poczuwane są jako obce, nie-swoje”, J. Kucharska, K. Piątkowski, *Język jako wyznacznik odrębności kulturowej*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. XXXII, Łódź 1986, s. 150, np. na mocy dekretu o przemianowaniu około dwustu wsi w województwach krośnieńskim, nowosądeckim, przemyskim i tarnobrzeckim („Monitor Polski” nr 21 z 22 sierpnia 1997 r.) zmieniono w 1978 r. m.in. „nazwę wsi *Mordownia* na wieś *Spokojna*”, *Huwniki* „przechrzcili na *Wiariska Wieś*”, jednakże „chłopi na pewno mówią: No to pójdziemy do *Mordowni*. Nie ma jak nasze *Huwniki*. I nikomu do głowy nie przyjdzie, że można powiedzieć do *Wiariskiej Wsi*”, F. Wysocka, *Głos w sprawie zmian nazw w Bieszczadach* (Komunikat), [w:] *Nowo-mowa. Materiały z sesji naukowej poświęconej problemom współczesnego języka polskiego odbytej na Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 16 i 17 stycznia 1981*, Londyn 1985, s. 173.

zapisy *Dołhopole* bez członu odróżniającego (*Polskie* lub *Ruskie*)” (H 186–187). Omawiane zagadnienie roli wyznacznika ruskiego charakteru już nie nazwy, ale osady, którą pełni przymiotnik uwidacznia wyraziście, także w odniesieniu do zmian nazw miejscowości, nazewnictwo na Łemkowszczyźnie, gdzie „szereg nazw wsi wskazuje na narodowość mieszkańców, a może też na prawo na jakim wieś zakładano (we wsiach »wołoskich« już w XV–XVI w. spotykamy imiona ruskie). Przykładem *Wołoska Wieś Królowa* XVI (w XVII w. *Królowa Wołoska*, od XVIII w. *Królowa Ruska*, dziś Królowa Górna), która przeciwstawiała się *Woli Królowej Polskiej* XVI (w XVI w. też Królowa i Wola Królowa, od XVIII w. Królowa Polska), *Świerzowa Ruska* XIX (od XVII w. Świerzowa) i *Świerzowa Polska*, *Królik Wołoski* i *Królik Polski* (w XV w. Królików)”, przy czym „wsie określane jako »polskie« są zwykle starsze”. Naturalnie „niekiedy określnik »narodowościowy« nie przeciwstawia się innemu, czego przykładem *Trzciana Wąłaska* XVI (dziś Trzciana), *Uście Ruskie* XVIII–XX (w XV–XVIII w. Uście, dziś Uście Gorlickie)”¹⁸.

Opozycja *swój – obcy* tkwiąca w niektórych nazwach miejscowych staje się czytelna dzięki informacjom zawartym w ustnych bądź pisemnych lokalnych (folklorystycznych) podaniach nazewniczych o charakterze ajtiologicznym – ludowych interpretacjach nazw miejscowych¹⁹.

Nazwy miejscowe na pograniczu polsko-ruskim są – jak poświadczają przywołane nazwy – wyraźnym świadectwem ich uwikłania etniczno-kulturowego, terytorialno-demograficznego, a nade wszystko zdeterminowania językowego²⁰.

4. Terytorialne rozmieszczenie nazw

Terytorialne rozłożenie ojkonimów odzwierciedlają zasięgi danego areału językowego, np. „zarysowana wyraźnie w XVI w. granica językowa polsko-łemkowska utrzymała się aż do wysiedlenia ludności łemkowskiej w 1947 roku”

¹⁸ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 168. Por. ponadto przymiotnik *ruski* w funkcji wyznacznika ruskiego charakteru osady w nazwach dawnej ziemi sanockiej: *Dąbrówka Ruska*, *Jabłonica Ruska*, *Jawornik Ruski*, *Ruskie*, *Ruskie Dubiecko*. W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 219.

¹⁹ Por. W. Wysoczański, *Znaki językowo-kulturowe...*, s. 46.

²⁰ Ujawnia to np. rejon Karpat, gdzie „obok podstawy ruskiej, tj. ukraińskiej [...] występują tu także przyniesione przez osadników elementy południowosłowiańskie”, E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie*, s. 459. W wymiarze ogólnym natomiast należy podkreślić, że badania nazw miejscowych od dawna „budziły możliwości wnioskowania na podstawie danych toponimicznych o pierwotnym rozmieszczeniu grup etnicznych”, *ibidem*, s. 459.

wyказuje, że „obszar łemkowski charakteryzuje się dziś licznymi nazwami wsi o cechach językowych ukraińskich (*Berezka, Dołżyca, Posada*), choć nie brak tu nazw adaptowanych z polszczyzny (łemk. *Krilowa*, a nie *Korolowa = pol. *Królowa* [...]). Dalej na wschód, na Bojkowszczyźnie i Huculszczyźnie, śladów polskiej obecności jest niewiele, skupiają się one w pobliżu większych ośrodków osadniczych” [...] Na terenach nizinnych pogranicze »bliższe« ma charakter przejściowy [...] im dalej na wschód, tym więcej elementów ukraińskich, a mniej polskich [...] pogranicze »dalsze« ma charakter głównie ukraiński, cechuje się jednak stałą, choć o różnym nasileniu, obecnością elementów polskich”²¹. Rozmieszczenie nazw o cechach językowych ruskich oraz nazw o genezie ruskiej na dawnej ziemi sanockiej wyznacza „strefę językową i osadniczą mieszaną polsko-ruską względnie rusko-polską z rosnącym udziałem elementu ruskiego w miarę posuwania się na wschód i południe”, która „obejmuje większość badanej ziemi, stanowiąc południowo-zachodni skrawek większego obszaru mieszanego z terytorium Rusi Czerwonej. Poza tą strefą pozostaje teren pod względem językowym i etnicznym polski zajmujący zachodnie pogranicze badanej ziemi (część powiatów: krośnieńskiego, brzozowskiego i rzeszowskiego)”. Natomiast „nazwy o genezie ruskiej wyznaczają południowy fragment zachodniej granicy osadnictwa ruskiego w jego fazie staroruskiej na obszarze Rusi Czerwonej oraz środkowy fragment północnej granicy tzw. kolonizacji wołoskiej. Nazwy o cechach językowych ruskich ujawniają strefę oddziaływania języka ukraińskiego oraz zasobu antroponimicznego ruskiego jak też tekstu toponimicznego ruskiego na tekst toponimiczny polski”²². Pogranicze językowe polsko-białoruskie charakteryzuje „stara obecność elementu wschodniosłowiańskiego (białoruskiego), nałożonego na wcześniejsze elementy bałtyckie”²³.

²¹ Uszczegółowiając uwarunkowania etnolektalne na Łemkowszczyźnie, należy dodać, że „zaśięgi niektórych typów nazw łączą się z zasięgami wpływów polskich, ruskich i innych”. Mianowicie „polskie z pochodzenia nazwy *Wola, Wólka, Wolica* obejmują w Karpatach jeszcze zachodnią Bojkowszczyznę, np. *Wola Łomnicka* (dziś Chaszców), *Wola Groziowa* (dziś Graziowa), a sięgają i dalej. Np. w powiecie stryjskim jest *Wola Dołhołucka*, ale zarówno tam, jak i na Huculszczyźnie typowe są raczej ruskie *Slobody*, np. *Sloboda Bolechowska* w powiecie dobromińskim”. Z kolei, np. „ruski i słowacki typ patronimiczny nazw wsi na *-owce (-iwcí)* i *-ińce (-yncí)* jest skupiony głównie w Sanockiem [...]: *Olchowice, Pisarowice, Dudyńce* i in., ale spotykamy go także w całym Beskidzie Niskim w nazwach części wsi i w nazwach terenowych, jak *Binkiwci* w Besku, *Bradiwci* i *Mrokiwci* w Tylawie, *Szynkariwci* w Muszynie”. J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 174.

²² W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 221–222.

²³ E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie*, s. 459–461.

5. System ojkonimiczny przejściowy

Realia współwystępowania etnolektów na pograniczach wyznaczają w odniesieniu do funkcjonujących tu nazw własnych swoisty „system onomastyczny przejściowy” (nie „system onomastyczny mieszany”), który świadczy o całkowitej ograniczoności terytorialnej nazw bądź – ze względu na migracje ludności, przede wszystkim współcześnie, wyznacza obszar charakteryzujący się niecałkowitą ograniczonością terytorialną nazw²⁴.

Charakter całkowitej ograniczoności terytorialnej nazw poświadczą na przykład bezwyjątkowe rozmieszczenie wzdłuż wschodniej granicy (swego czasu z byłym Związkiem Radzieckim) w południowej części obszaru (ziemi chełmskiej i bełskiej) gwarowych form nazw (nierównych nazwie urzędowej) z szeroką wymową $y = y^e$ w gwarach ukraińskich i polskich pod akcentem: *teńaty^eska* (*Teniaty-ska*). Podtyp rozmieszczenia nazw miejscowych z niecałkowitą ograniczonością terytorialną jest, w porównaniu z poprzednim, częściej spotykany, np. nazwy z ukraińskimi cechami językowymi na ziemi chełmskiej i bełskiej „rozmieszczone są w zasadzie na całym [...] terenie, ale ich większe skupiska znajdują się we wschodniej części terenu, przede wszystkim wokół Grabowca, Hrubieszowa, Tyiszowiec, Lubaczowa oraz na północy wokół Chełma” (Cz 139, 142).

6. Współwystępowanie nazw różnych porządków etnolektalnych

6.1. Wariantywność językowa nazw

Zjawiskiem powszechnym na pograniczach jest występowanie obok siebie nazw reprezentatywnych dla poszczególnych etnolektów tego czy innego styku językowego (a tym samym etniczno-kulturowego). W ramach możliwych konfiguracji współistnieją nie tylko nazwy dwóch (lub więcej) języków, lecz przede wszystkim różnorodne układy nazw odnoszonych do danych języków i ich odmian, np. literackich i terytorialnych, por. m.in. nazwy dawnego powiatu bieckiego, np. *Desznica*, gw. *deśńica* || *dyśńica*, łem. *Dosznycia*, *Dosznyća* (Ry), nazwy na Bojkowszczyźnie z „fonetyką czysto polską” istnieją obok „form ukraińskich (literackich czy dialektycznych bojkowskich)”, np. *Bóbrka* – *Bibrka*, *Lesko* – *Liśko* (Ru 197).

²⁴ Zob. L. Dacewicz 1999, *Obce czy rodzime?*, s. 91.

6.2. Równoległe występowanie gwarowych wariantów nazwy

Zjawisko jednoczesnego występowania ojkonimu w dwóch postaciach gwarowych odrębnych języków może nosić znamiona „naturalnego istnienia” wariantów i polegać na używaniu jednego z nich. Przykładowo na pograniczu polsko-ukraińskim na ziemi chełmskiej i bełskiej zauważa się w obrębie nazw warianty fonetyczne, por. postaci wokaliczne psł. *e, *ě*: ukr. *i*, stukr. *ě* ~ pol. *e*, *a*, np. *Biłopole* ~ *Białopole*, ukr. *h* ~ pol. *g*, np. *Haliczany* ~ *Galiczany*, a także równoległe występowanie polskich i ukraińskich formantów słowotwórczych, często kontaminowanych, por. *Leśniowice* ~ *Leśniowce* (Cz 131–133, 136).

7. Wpływy wzajemne etnolektów uwidocznione w ojkonimach

W nazwach miejscowych na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim, jak i w ogóle na pograniczach językowo-kulturowych, uwidaczniają się oddziaływania wzajemne etnolektów w różnych ich ułożeniach. Wpływ ten – w zależności od kierunku oddziaływania – znamionuje obecność obcych elementów innojęzycznych w nazwach rodzimych: polskich w ruskich bądź ruskich w polskich. W świetle tych zależności ojkonimy, będąc ważnymi specyficznojęzycznymi wyznacznikami tożsamości odzwierciedlającymi stosunki etniczno-kulturowe i językowe pograniczy kulturowych, noszą nazewnicze ślady kontaktów międzyjęzycznych, ujawniają elementy zachodnio- i wschodniosłowiańskie w warstwie toponimicznej. Przykładem potwierdzającym podniesione kwestie mogą być nazwy *Hujsko* i *Wujskie* – miejscowości w woj. podkarpackim, tj. „toponimów pochodzących z historycznie mieszanego pod względem etnicznym obszaru polsko-ukraińskiego”, będące „formami, których rozwój wyraża tendencję zgodną przede wszystkim z regułami rozwoju języka ukraińskiego, choć nieobecne są one całkowicie językowi polskiemu, w którym tego rodzaju protezy – choć w mniejszym stopniu – były również możliwe”²⁵.

²⁵ Uszczegółowiając „jako cechę ukraińską należy potraktować rozwój pierwotnego tematycznego *o* w *u* w nazwach *Ośsko ≥ *Hujsko* i *Wojsko* ≥ *Wujskie*, który odzwierciedla pośredni etap ukraińskiego procesu ścieśniania każdego *o* w zamkniętej sylabie najpierw do *u*, potem do *i*. Zatrzymanie tego *u* w nazwach używanych przez Polaków jest już przejawem polskiej obrony przed dalszą rutenizacją obu form. Polski zaś od początku jest rozwój grupy *śs* w *js* w formie *Ośsko ≥ *Hojsko* ≥ *Hujsko* i hipotetyczny *Ośsko ≥ *Wojsko* ≥ *Wujskie*. Pozbawiona językowego wyróżnika polskości lub ruskości jest podstawa *osa* w pierwszej nazwie, zarazem hipotetyczna dla drugiej. Także neutralna jest podstawa *oje* dla drugiej z tych nazw – *Ojsko* ≥ *Wujskie*, jeśli przyjąć tę postać toponimu jako wyjściową. Wspólny dla obu języków jest kształt morfologiczny nazw:

7.1. Wpływ etnolektów wschodniosłowiańskich na nazwy miejscowe polskie

Ilustrując wpływy etnolektów wschodniosłowiańskich na nazwy miejscowe polskie można wskazać, że – na przykład – na obszarze południowo-wschodniej Białostoczczyzny następowało nieznaczące pod względem siły oddziaływanie gwar białoruskich i ukraińskich na sąsiadujące z nimi gwary mazowieckie, toteż zostało ono odcisnięte w niewielu nazwach miejscowych leżących na zwartym obszarze gwar polskich, głównie „pojedynczych miejscowości zamieszkałych dawniej przez ludność ruską”. Wpływ ten uwidacznia się jednocześnie w formach oficjalnych i gwarowych nazw, por. skontaminowany sufiks *-icze* (wschsłow. *-iči* + pol. *-ice*), np. *Krasewicze-Czerepy*, tylko w postaciach gwarowych, por. wymowę *ś, ź, ć, dź* jako *s`, z`, c`, dz`*, np. *z`imnoxi*, oraz tylko w formach urzędowych nazw, por. dźwięczne krtaniowe *h* wobec jego braku w gwarach mazowieckich i wymowy *g* lub bezdźwięcznego *x* (*ch*), np. *Hawryłki* (K 274–275).

Oddziaływanie etnolektów ruskich uwidacznia strona znaczeniowo-formalna nazw miejscowości, na przykład południowo-wschodniej Białostoczczyzny, por. *Ciwoniuki* – nazwa rodowa od nazwiska Ciwoniuk, które do dziś tu występuje. Nazwisko to pochodzi od starobiałoruskiego *ciwun, tiwun* ‘urzędnik, pomocnik namiestnika, dzierżawcy dóbr książęcych lub urzędnik we wsi’ (K 43); *Dzikie* – dawna nazwa *Sobarnik* jest nazwą dzierżawczą zapewne od nazwy osady *Sobarnik, właściciela młyna. Do nazwy osobowej por. pskowskie *Sobarnik* ‘grubianin’, białrus. gw. *sobakarnik* ‘wielbiciel psów’. Nazwa *Psiarnik* to przekład polski nazwy ruskiej (K 56–57); *Cimochy* – nazwa rodowa od imienia Cimoch (cerk. Timofiej, pol. Tymoteusz) (K 43); *Iwanki* – nazwa rodowa od nazwy osobowej Iwanko (wschsłow. Iwan, pol. Jan) (K 73); *Klin-Połosy*, kolonia wsi Czartajew, gw. *klin* || *połosy*, por. *klin* ‘kawałek ziemi w kształcie trójkąta’, ros. *połosa*, białrus. *pałasa* ‘wąski pas ziemi’ (K 87); ojkonimy od apelatywu *ceło* i pochodnych z *-c ħr*²⁶ itd.

---

pierwszej na *-sko*, i drugiej na *-sko*, później na *-skie*”. W konsekwencji „na podstawie wyjściowej struktury słowotwórczej i fonetycznej nie da się też ustalić ukraińskiej lub polskiej genezy nazw. Ich dalszy rozwój fonetyczny, odzwierciedlający tendencję obu języków, pozwala jednak oba te miana zaliczyć do form hybrydalnych polsko-ukraińskich, najbardziej typowych dla nazewnictwa tego obszaru, mieszanego pod względem etnicznym i językowym”. W. Makarski, *Z toponimii karpackiej historycznego obszaru polsko-ukraińskiego: Hujsko i Wujskie*, [w:] *Toponimia i oronimia*, pod red. A. Cieslikowej i B. Czopek-Kopciuch, Kraków 2001, s. 145.

²⁶ Największą liczbę ojkonimów złożonych utworzono z użyciem członu utożsamiającego nowy, stary. W tym lub innym stopniu nazwy *Hoboce Ceło* i *Cmapoe Ceło* nakładają się na wszystkie historyczne rejony terytorium wschodniosłowiańskiego. Główny rejon ich skoncentrowania to gubernie: wileńska, witebska, grodzieńska, mohylewska tj. ta część ziem ruskich, która przez długą okres znajdowała się w sferze wpływu polskiego. Na pozostałym terytorium nazwy te spotykane są

7.2. Wpływ języka polskiego na nazwy miejscowe ruskie

Współobecność blisko spokrewnionych, wszelako w klasyfikowaniu genetycznym należących do odrębnych grup, etnolektów słowiańskich wyznacza zakres zachodzenia wpływów języka polskiego na nazwy miejscowe ruskie. Na obszarze południowo-wschodniej Białostocczyzny wpływy języka polskiego zaznaczają się głównie w obrębie systemu głosowego i zasad pisowni, w spolszczaniu niektórych toponimicznych formantów, zmianie rodzaju gramatycznego nazw²⁷.

7.3. Interferencje językowe

Zmiany językowe będące rezultatem oddziaływania języków na pograniczach mają charakter fonetyczny, słowotwórczy, morfologiczny i leksykalny. Przejmowanie innojęzycznych wzorców nazewniczych prowadzi często do powstawania hybryd językowych, tzn. form mających cechy obu stykających się etnolektów, np. na Huculszczyźnie „polonizowanie się nazw odbywało się [...] w ten sposób, że zmianie ulegały tylko głoski obce systemowi fonetycznemu języka polskiego tamtejszych stron, a reszta głosek pozostawała bez zmiany”²⁸.

7.4. Adaptacje nazw do własnego systemu językowego

W nazwach miejscowych zróżnicowanego etnicznie i językowo obszaru odzwierciedlone zostały wyrównania do systemu każdego z występujących etnolektów, przy czym – jak już powiedziano – nie w jednakowym stopniu.

7.4.1. Adaptacja nazw do polskiego systemu językowego

Dostosowanie nazw ruskich do polskiego systemu językowego ilustrują, na przykład, liczne nazwy na pograniczu północno-wschodnim Polski w różnych odniesieniach, np.: (a) przystosowanie białoruskich i ukraińskich nazw ludowych do systemu głosowego i zasad polskiej pisowni: *Pogreby* – gw. błrus. i ukr. *pohryb^ly*, *Królowe Stojło* – gw. *karalowa stojło*, *Gonczary* – gw. *hančar^ly*

rzadko. Sądzi się, że szczególną rolę w tworzeniu ojkonimów Новое Село, Старое Село na ziemiach zachodnich odegrała organizacja gospodarki folwarcznej. В. П. Лемтюгова, *Восточнославянская ойконимия апеллятивного происхождения. Названия типов поселений*, Минск 1983, s. 21.

²⁷ M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe...*, s. 269–277.

²⁸ S. Hrabec, *Nazwy...*, s. 232.

(K 270–271); (b) spolszczenie białoruskich i ukraińskich formantów toponimicznych: *Jurowce* – gw. (błrus.) *juroucy*, *Suchowolce* – gw. (ukr.) *suxovòlc`i* (K 272), zmiana rodzaju gramatycznego nazw: *Dolna* ≤ gw. *górne*, *Płoska* ≤ *płosk`e*, *Gradoczno* ≤ gw. *hradočna* (K 273). W ukazaniu złożoności procesu adaptacyjnego „bardzo pouczające może być przejmowanie do polszczyzny ukr. n. m. *T`ud`iu* Miękkie *t`, d`* są tu przejmowane do polszczyzny już to bez zmiany (przez Polaków kresowych mających w swym systemie te głoski) stąd formy: *Tiudiów*, *Tiudów* (*t`, d`*), już to jako *t, d* (twarde, podstawia się tu pod głoski obce najbliższe z własnego systemu fonetycznego) stąd: *Tudiów* (*t*), *Tiudów* (*d*), już to *t`* przejęto jako normalny polski odpowiednik *ż* stąd: *Tudziów*” (H 232).

7.4.2. Adaptacja nazw do ruskiego systemu językowego

Współwystępowanie etnolektów zaznacza się przechodzeniem nazw polskich do kategorii nazw ruskich, np. na Bojkowszczyźnie, por. *Krzywe* – *Krywe* pod wpływem ukr. *Krywe*, *Urzech* – *Urycz* pod wpływem ukr. *Urič* (Ru 198).

8. Zapisy nazw

8.1. Błądność zapisu

Zauważalnym odzwierciedleniem losów konkretnych nazw miejscowości na pograniczach są mające różne datowania zapisy brzmienia nazwy m.in. na mapach, wykazach i różnych dokumentach rejestrujące „zwyczajną” błądność ich zapisania w danym etnolekcie. W charakterze materiału ilustracyjnego błądności zapisu nazw dość przytoczyć postaci nazwy *Płouszowice*, gm. Jastków, woj. lubelskie: wieś notowana od 1401 r. jako *Ploniszowice*, w 1529 r. są *Plovyssoviche*, w 1580 r. *Ploniszowice*, w 1626 r. *Płowiszowice*. Jak z tej przemienności zapisów nazwy wsi wynika, właściwa stara nazw wsi brzmiała *Ploniszowice*, inne były wyrazem błędnego zapisu. Jeszcze w 1877 r. zapisano *Ploniszowice*. Zapis rosyjski z 1905 r. *Płouszowice*, chociaż na mapie są to *Płouszowicze*, tak samo w 1921 r. i na innej mapie z lat trzydziestych. Obecnie oficjalne wykazy podają *Płouszowice*²⁹, tj. równe nazwie zapisu rosyjskiego.

²⁹ *Dzieje Lubelszczyzny*, t. IV, *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986, s. 106.

8.2. Uwarunkowania zmian i zniekształceń zapisów

Na pograniczach spotykane są nazwy zniekształcone, dokumentujące jej transpozycję (zapis) pod wpływem któregoś „obcego” etnolektu koegzystującego z innymi na danym obszarze styku językowego, często utrwaloną i przyjętą później oficjalnie. Przejmowanie nazw jednego etnolektu przez inny wskutek dwujęzyczności zapisywaczy administracyjnych jest powszechny, np. w odniesieniu do nazw na Huculszczyźnie „zapisywacze Polacy są skłonni niezrozumiale nazwy rumuńskie upodabniać do wyrazów polskich (etymologia ludowa), np. n. m. *Męczeliny* [...] powinna raczej brzmieć *Menczeliny* czy *Munczeliny*, bo pochodzi od rum. *muncel* ‘wzgórze’, a nie od pol. *męka*” (H 234). Podobnie gdzie indziej, na przykład na pograniczu północno-wschodnim, por. *Juszkowy Gród* – gw. *juškou hrut*; w języku białoruskim i ukraińskim *Hrut* będące „pochodzenia apelatywnego od hrut ‘miejsce podwyższone i suche wśród łąk błotnistych lub błot, wzgórek’, co po polsku należałoby tłumaczyć jako grąd” (K 273-274).

9. Współwystępowanie nazw oficjalnych i nieoficjalnych

9.1. Współobecność nazw urzędowych i ludowych

Specyfika językowa pograniczy wiąże się ściśle z panującymi w danym czasie zarządzeniami administracyjno-państwowymi i politycznymi, a konkretnie z obowiązującymi ustaleniami urzędowego brzmienia nazw miejscowych, które nie zawsze pokrywają się z nazwami ludowymi³⁰. Oczywiście różnice te wynikają i zależą od zróżnicowania gwarowego konkretnego obszaru językowego i obejmują określone właściwości systemowe języka. W obrębie wskazanych prawidłowości zazębiają się zatem dwa porządki właściwości: nazwa urzędowa wobec wielu bądź jednej formy gwarowej³¹ oraz nazwa urzędowa wobec określonych cech systemowych w tej lub innej odmianie terytorialnej języka.

³⁰ Np. podstawą różnic nazw miejscowych na obszarze między Bugiem i Supraślą „jest sąsiedztwo gwar polskich ze zróżnicowanymi wewnątrz gwarami ruskimi oraz to, że nazwy urzędowe funkcjonują wśród ludności dwujęzycznej posługującej się gwarą białoruską lub białorusko-ukraińską i językiem polskim” i „mogą być fonetyczne, słowotwórcze i akcentowe”, M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe...*, s. 263–264.

³¹ Także w innych układach, por. np. nazwy (na Białostocczyźnie) *Kamionka* i *Kamianka* wobec gwarowej *Kamianka* (Ha).

9.1.1. Nazwy urzędowe z obocznymi nazwami gwarowymi odrębnych etnolektów

W obrębie współwystępowania nazw oficjalnych i ludowych, np. pogranicza polsko-ukraińskiego (ziemia chełmska i bełska w XV–XVIw.) wyróżnia się przejrzyste konfiguracje nazwa oficjalna a polska i ukraińska forma gwarowa, por. *Białopole – białopoli | białopol – białopol'i* (Cz 141).

9.1.2. Nazwa urzędowa z nazwami gwarowymi jednego języka

Odzwierciedleniem odniesień nazw oficjalnych i gwarowych stykających się etnolektów, np. na pograniczu polsko-ukraińskim (ziemia chełmska i bełska w XV–XVIw.) są rozkłady: nazwa oficjalna wobec polskiej formy gwarowej, por. *Kotajce – kułajce* (Cz 141), natomiast pogranicza północno-wschodniego Polski relacje: nazwa oficjalna a ruskie formy gwarowe, por. *Nowiny – Levčuk'i, -k'ou* (K 265).

10. Zmiany nazw

Repartycja zamierzonych zmian nazw miejscowości obejmuje grupę nazw zmienionych niezależnie od woli wspólnoty językowej utożsamiającej się z nimi (a niejednokrotnie wobec wyraźnego sprzeciwu) na drodze urzędowej oraz grupę nazw zmienionych wskutek potrzeb i woli wspólnot językowych identyfikujących się z nimi i ich używających³². Materiał oikonomiczny dostarcza wielu przykładów działalności nakierowanej intencjonalnie na preorientację nazw, niekiedy też z narzucaniem danej kultury, określonego etnolektu będących w skrajnych przypadkach przejawem polityki wynaradawiania. Zaznaczyć należy, że niektóre nazwy miejscowości były zmieniane wielokrotnie, na przykład na Białostocczyźnie – „kilkadziesiąt nazw zmieniano 3–5-krotnie, skrętnie omijając przy tym postać prawidłową, np. *Chomentowce – Chomontowice – Chomontowce* (prawidłowo: *Komatowce*)”³³.

³² Z obszarem przejawów mogących świadczyć o świadomej zmianie nazw na wyrażające określoną orientację etniczno-kulturową i językową może wiązać się zjawisko jednoczesnego występowania toponimicznych form gwarowych odrębnych języków. Przykładowo na stykach polsko-ukraińskich w zasięgu ziemi chełmskiej i bełskiej zauważalne są ślady częściowej polonizacji nazw, por. *Drohojówka ~ Drogojówka* oraz polonizacji pełnej, np. *Holubie ~ Gołebie*, z drugiej zaś strony – paralelnie do przywołanych zjawisk – uwidoczniła się stopniowa ukrainizacja nazw, por. *Mogilnica ~ Mohilnica* oraz ukrainizacja całkowita, por. *Grodziszczce ~ Horodyszczce* (Cz 133).

³³ J. Janowicz, *Tajemnicze nazwy*, „Czasopis”, R. IV, nr 7–8, 1993, s. 11.

W omawianym kontekście problematyki zmian nazw na pograniczu polsko-ruskim należy dodać, że – na przykład na Łemkowszczyźnie – „w ciągu stuleci wiele nazw zmieniło swoje brzmienie, niekiedy nazwy zmieniły się nieznacznie, inne zaś – radykalnie”, przy czym „pełne zastąpienie jednej nazwy przez inną ma miejsce bardzo rzadko”³⁴, np. nazwę *Miastko* NS XVI–XVII zamieniono na *Tylicz* XVII, nazwę *Kwoczeń* XVII na *Gładyszowa* XVII i *Gładyszów* od XVIII w., nazwę *Wysokie Miasto* XIV na *Jaśliska* XV, nazwę *Biskupice* XV (w XIV w. Byscopeswalt, a więc jakiś ‘biskupi las’) na *Jasionka* XV, nazwę *Wola* XVI na *Łabowiec* XVIII, nazwę *Nowa Wola* XVII–XVIII na *Nowa Wieś* XVII (R).

10.1. Urzędowe zmiany nazw

Jednym z wymiarów w obrębie dokonywanych nazw miejscowości są zmiany motywowane decyzyjnością urzędowo-administracyjną, orientacją polityczną lub ideologiczną itd.

10.1.1. Zmiany pod wpływem poczucia językowego urzędników

W obszarze wpływów administracji w odniesieniu do brzmienia nazw ustalanych, często niewłaściwie bądź zupełnie kłamliwie, przez konkretnych urzędników zauważalny jest przejaw zawodnego, a niekiedy stronniczego, kierowania się własnym poczuciem językowym, np. na Huculszczyźnie „nazwa wsi *Prokurawa*: jej gwarowa forma brzmi *Pekuř’eva* i ona dopiero pozwala objaśnić jej znaczenie [...] Podobnie nazwa *Pniów* miała niegdyś postać *Pniewie*, potem *Pniowie*”³⁵. W kontekście tych stwierdzeń zasadna jest jeszcze uwaga, że – na przykład w odniesieniu do brzmienia nazw osadnictwa w Beskidzie Niskim „należy ostrożnie podchodzić zwłaszcza do zapisów historycznych, gdyż pisarz mógł swobodnie zapisywać ludową nazwę czy to ruską, czy to polską, w jej wariancie »urzędowym«, »literackim« (polskim), tym bardziej, że gwary łemkowskie mniej różnią się od polskich, niż pozostałe gwary ukraińskie, m.in. przez zachowanie dawnego rozróżnienia *i* i *y*, przez częste (zwłaszcza w części zachodniej) zachowanie dawnego (równego polskiemu) brzmienia *i*, a dawniej różnice te były jeszcze mniejsze”³⁶.

³⁴ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 171.

³⁵ S. Hrabec, *Nazwy...*, s. 24.

³⁶ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 174.

10.1.2. Zmiany w ramach ustalania nazw po II wojnie światowej w następstwie zmian granic państwowych³⁷

W obrębie nazw miejscowości można mówić o dwóch kierunkach oddziaływania na nie. Orientacja pierwsza dotyczy zmian dokonywanych „z urzędu”. Jedną ze ścieżek takich poczynań w Polsce związana przede wszystkim z ustaleniem (przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych) i zmiana nazw w pierwszych latach powojennych³⁸, np. na pograniczu północno-wschodnim „Komisja szczególnie nacisk położyła na wydobycie ze źródeł historycznych starych nazw polskich, które uległy germanizacji, lub na przywróceniu starych spolonizowanych nazw pruskich”³⁹.

10.1.3. Zmiany związane z preorientacją identyfikacyjną w latach powojennych

Pogranicza są zwykle obszarem szczególnej ingerencji władz państwowo-administracyjnych w tradycyjne i bliskie mieszkańcom nazwy miejscowości, mające na celu wykorzenienie świadomości etnicznej lub lokalnej. Przykładowo na pograniczu polsko-ukraińskim widome było rugowanie świadectw ukraińskości. Świadectwa ukraińskości w nazwach miejscowych w sposób planowy były zacierane np. po 1945 r., toteż „władze PRL usiłowały od czasu do czasu w sposób administracyjny zmieniać dawne nazewnictwo tych ziem, świadczące o żywym tu niegdyś elemencie ukraińskim”⁴⁰, przy czym zmiany te szły dwutorowo – z uwzględnieniem właściwości systemu języka ukraińskiego bądź bez dbałości

³⁷ Ze względu na wyznaczony cel pracy – ukazanie ramowych odniesień międzyjęzykowych – nie przedstawiamy tu szczegółowo nazw zmienionych przez administrację rządową w każdym okresie. W odniesieniu do zmian i ustalania oficjalnego nazewnictwa miejscowości po 1918 r., np. na Białostocczyźnie, zob. np. J. Janowicz, *Likwidacja oficjalnego nazewnictwa miejscowości Białostocczyzny pochodzenia białoruskiego przez administrację rządową w latach 1921–2004. Dokumenty. Komentarze*, Scripta Manent 2004, zwłaszcza dokonany podział na: a) nazwy zmienione w latach 1918–1982, posiadające w tym okresie przez pewien czas postać prawidłową, zgodną z polską historyczną konwencją ich zapisu, a obecnie zniekształcone, b) nazwy zmienione w latach 1918–1982, nie posiadające jednak w tym czasie postaci prawidłowej, c) nazwy nie zmienione w latach 1918–1982, jednak ustalone w sposób nieprawidłowy zarówno brzmieniowo, jak i znaczeniowo, d) nazwy nie zmieniane w latach 1918–1982, ustalone nieprawidłowo pod względem brzmieniowym.

³⁸ Zob. m.in. E. Rzetelska-Feleszko, *Nazwy miejscowe*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa – Kraków 1998, s. 226–228; B. Siciński, *Ustalenie polskich nazw miejscowości na Ziemiach Zachodnich jako złożony proces kształtowania się fragmentu normy językowej (na przykładzie Dolnego Śląska)*, [w:] J. Miodek (red.), *O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny*, Wrocław 1996, s. 172–173; S. Urbańczyk, *Początki działalności Głównej Komisji Ustalania nazw Miejscowych na Śląsku i Ziemi Lubuskiej*, [w:] E. Homa (red.), *Gwary i nazewnictwo na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Zielona Góra 1998, s. 23–30; I. Żuraszek, *Kształtowanie się nazw miejscowych na Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej*, [w:] E. Homa (red.), *Gwary i nazewnictwo...*, s. 249–264.

³⁹ M. Biolik, *Pogranicze północno-wschodnie*, [w:] *Polskie nazwy własne...*, s. 451.

⁴⁰ E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie*, s. 456.

o zgodność systemową. W fazie pierwszej „zmieniono *Rychwałd* na *Owczary* [...] »poprawiono« *Ciechanie* na *Cichanie*, przerobiono *Żołobek* na *Żłobek*. Niektóre z tych retuszy mieszczą się w systemie nazewniczym tych terenów [...] nazwy takie, jak *Owczary* czy *Walter* (nowa nazwa góry koło Jabłonek, dziś na szczęście nieaktualna) na pewno się w tym systemie nie mieszczą”⁴¹. Zjawisko wypierania językowych świadectw ukraińskości/łemkowskości dotyczyło też zmian nazw wsi bieszczadzkich⁴² w latach siedemdziesiątych, z tradycyjnych na urzędowe⁴³: „w 1978 r. zmieniono tu kilkadziesiąt nazw, przeważnie ukraińskich, na nowe. [...] jednak dopiero w 1981 r., w wyniku zmian związanych z powstaniem »Solidarności«, stało się możliwe przywrócenie dawnych nazw”⁴⁴. W szerszym rozumieniu „istotą niemal wszystkich tych zmian było usunięcie nazw o – rzeczywistych lub tylko domniemanych – cechach ruskich, zresztą obojętne jakich „ruskich”, a więc zarówno łemkowskich w Bieszczadach, jak też ukraińskich w przemyskiem. Pod „ruskie” cechy podciągnięto także sam przymiotnik „Ruski” w nazwach dwuwyrazowych, wyrzucając go po prostu z nazwy, jak w przypadku *Jawornika Ruskiego* czy *Świerzowej Ruskiej*”⁴⁵.

Naturalną niejako reakcją na zmiany nazw wiążących się z wykorzenianiem obiektywnie zafiksowanego (i subiektywnie odczuwanego) w nich wyróżnika tożsamościowo-identyfikacyjnego było przeciwstawianie się przeprowadzanej niwelacji nazw będących wyznacznikami tożsamości językowo-etniczno-kulturowej. Do obrony nazw poczuwanych jako *własne* przyczyniały się m.in. protesty środowisk inteligenckich związanych z polityczną opozycją, podkreślających rolę tradycji w kulturze, zapobiegały większości tych zmian”⁴⁶.

10.2. Zmiany wewnątrzspółnotowe

Drugim, rozbieżnym z przedstawionym wyżej, pod względem ośrodkowego umocowania motywacyjnego i pod względem kierunku przejawiania się zmian

⁴¹ Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 173.

⁴² Gwoli wyjaśnienia należy nadmienić, że „Bieszczady można uznać za hasło wywoławcze dla całego problemu, ponieważ kojarzą się one – w sensie historycznym – z dawniejszą ich ludnością, z Łemkami (oczywiście chodzi o Bieszczady Zachodnie)”. F. Wysocka, *Głos w sprawie zmian...*, s. 174.

⁴³ A. Potocki, *Polska południowo-wschodnia – ziemia spotkania, ziemia rozdarcia, ziemia pojednania*, [w:] *Dar Polski Białorusinom, Rosjanom i Ukraińcom na Tysiąclecie ich Chrztu Świętego*, red. K. Podlaski, Londyn 1989, s. 163.

⁴⁴ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo...*, s. 173.

⁴⁵ F. Wysocka, *Głos w sprawie zmian...*, s. 174–175.

⁴⁶ E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie*, s. 456.

nazw miejscowości jest zastępowanie mian miejscowości dokonywane wewnątrz danej wspólnoty komunikatywnej.

10.2.1. Zmiany nazw oficjalnych na ludowe

Oprócz zmian programowych na pograniczach różnoetnolektalnych zachodzą procesy odśrodkowej reorientacji nazw miejscowości. Zastępowane są zwykle nazwy urzędowe – *obce* na *swoje* – ludowe w tych sytuacjach, gdy nazwy ludowe nie pokrywają się z nazwami urzędowymi w tym sensie, że „te różnice pomiędzy nazwami urzędowymi i ludowymi, których nie możemy uznać za warianty fonetyczne czy słowotwórcze jednej nazwy, są to po prostu dwie różne nazwy tego samego obiektu”. Z funkcjonalnego punktu widzenia nazwa oficjalna używana jest w instytucjach i urzędach państwowych oraz występuje na mapach i drogowskazach, nazwa ludowa zaś jest powszechnie używana „przez okoliczną i miejscową ludność”⁴⁷, por. np. przemianowania nazw na pograniczu polsko-białoruskim: *Mińkówka* – *B’ehluk’i*, *Pawlinowo* – *Kr’uhłe*, *Smolany Sadek* – *Vorobj’è* (K 264–265). Mieszczące się w obrębie zmian wewnątrzspółnotowych procesy wyrównania postaci nazw urzędowych do ich brzmienia gwarowego odnoszą się naturalnie i do pozostałych części pogranicza polsko-ruskiego.

Zmiany postaci urzędowych nazw na postaci gwarowe ujawniają ważny aspekt tego zjawiska, mianowicie, że nazwy gwarowe stanowią element „nie przetworzony» przez kulturę, wykształcenie czy nawyki zapisującego, nie zniekształcony ortografią, konwencją [...] zapisu”⁴⁸.

10.3. Zmiany wynikające z praw rozwoju języka

Odrębnie, choć nie bez związku z przedstawionymi wyżej przyczynami zmian nazw miejscowości, wskazać należy na zmiany wywołane wewnętrznymi prawami rozwoju języka. Poświadczą to np. wiele nazw na Białostocczyźnie, por. pierwotne: *Hwozdna* = *Hwozna* = *Hoźna*, dawn. *Bielsko* = *Bielsk* (*Podlaski*), przy czym „zmiany te występują nie tylko na terenach etnicznie mieszanych i dwujęzycznych, ale i na obszarach jednolitych pod względem narodowym i językowym. I nie trzeba tu doszukiwać się zapędów polonizatorskich lub złej woli jakiejś komisji czy poszczególnych osób”⁴⁹.

⁴⁷ M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe...*, s. 264–265.

⁴⁸ J. Janovič, *Zmiany białoruskich nazw miejscowych Białostocczyzny w dwudziestowiecznej polskiej konwencji ich zapisu*, „Onomastica XXXIV”, 1989, s. 5–47.

⁴⁹ J. Janowicz, *Tajemnicze nazwy*, s. 23.

10.3.1. Zmiany nawiązujące do pisowni tradycyjnej na danym terenie

Pojawiające się stosunkowo często postulaty zmian w ortografii nazw motywowane nawiązaniem do pisowni tradycyjnej na danym terenie, np. w woj. podlaskim, spowodowały, że wysuwano sugestie zmiany m.in. nazw *Czarny Stok* na *Czarnystok*, *Górny Stok* na *Górnystok*, bowiem „zrosty cechuje niemożność przestawienia członów i niemożność wstawienia między te człony innego wyrazu”⁵⁰.

11. Tłumaczenie nazw

Ważną kwestią funkcjonowania ojkonimów na analizowanym pograniczu jest ich tłumaczenie na któryś ze stykających się języków, bowiem dotyka ona złożonej problematyki odpowiedniości, głównie w wymiarze historycznym, historycznojęzykowym i dialektalno-gwarowym. W odniesieniu do podnoszonych kwestii można wydzielić różne kryteria warunkujące nakierowanie i polaryzację zasad tłumaczenia nazw.

Uwzględnienie stopnia znajomości etnolektu pierwowzoru nazwy daje podstawę do konstatacji, że – na przykład na Huculszczyźnie – „tam, gdzie nazwę rozumiano, uciekano się w wielu wypadkach wprost do tłumaczenia jej na język polski”⁵¹, przy czym często w wyniku takiego tłumaczenia powstawał typ słowotwórczy obcy polszczyźnie, natomiast „proces odwrotny, tłumaczenia nazwy polskiej na ukraińską wystąpił przy n. m. *Nadwórna* [...] jej pierwotnie polska forma została przetłumaczona na ukr. *Nadwirna*. Trzeba dodać, że przy tego rodzaju tłumaczeniach obie formy, polska i ukraińska, były w użyciu równoległe i w wielu wypadkach obie są zapisywane w materiale historycznym”, podczas gdy „przekład, zwłaszcza nowszy, dokonywany przez ludzi słabo znających język ukraiński i dialekt huculski, może być niekiedy fałszywy; tak np. ukr. [...] *Protienyk* (n. m.) stojący w związku z ukr. *prot'jaty* (gwarowe *prot'ety*) ‘przećiąć, przesieć’ na *Prutinek* (niby od *Prutu*)” (H 231). Odrębną kwestią jest „tłumaczenie tylko na jednym członie nazwy, np. [...] *Białoberezka* (n. m.) z ukr. *Biłoberezka*” (H 232).

⁵⁰ A. Cieślíkowa, *Czy istnieją modele nazewnicze w toponimii schyłku XX wieku?*, [w:] *Toponimia i oronimia*, pod red. A. Cieślíkowej i B. Czopek-Kopciuch, Kraków 2001, s. 44.

⁵¹ Podobnie gdzie indziej, por. przywoływaną wyżej nazwę *Psiarnik* będącą przekładem polskim nazwy ruskiej – dawna nazwa *Sobarnik* (dziś *Dzikie*) (K 56–57).

Innym kryterium rozstrzygającym o wyborze danego etnolektu jest aspekt praktyczny pozwalający wyjaśnić, dlaczego, na przykład, na Białostocczyźnie „wszystkie *Ogrodniki* mają zapisy historyczne polskie, gwarowe zaś białoruskie”, mianowicie: „jeśli nazwa nie była symbolem miejscowości, lecz zawierała również pewną informację o niej (np. *ogrodniki*, *rybaki*, *las*, *dąbrowa*, *bór*, *błoto*, *wieś*, *Litwinowicze* – zatem nazwy służebne, topograficzne, kulturalne, etniczne), to zazwyczaj przekładano je na język polski bez zachowania jakichkolwiek cech białoruskich [...] Cała natomiast różnorodność form historycznych występuje w zasadzie jedynie w przypadkach pozostałych rodzajów nazw: rodowych, dzierzawczych, patronimicznych, zdrobniałych [...] oraz szczególnie dwuznacznych, niejasnych [...] Jest to jakby «znaczeniowy» element konwencji polskiego zapisu”⁵².

Tłumaczenie nazw wiąże się nierozzerwalnie z problemem istniejącej adekwatności bądź zachodzącej rozbieżności w tłumaczeniu nazw miejscowości, por. np. odwołania do nazw pasa wschodniego Polski tłumaczonych na język ukraiński względem potocznych nazw gwarowych, *Szczawnica* – *Щавниця*, *Florynka* – *Флоринка*, *Wawrzka* – *Вавжка*, *Piorunka* – *Перунка*, *Tylicz* – *Тилич*, *Andrzejówka* – *Андріївка*, *Leluchów* – *Лелюхів*⁵³.

IV. Wnioski

Stanowiące ilustrację materiałową dokonywanych omówień odniesień międzyjęzykowych nazwy miejscowości poświadczają obserwowalne współcześnie bądź ukazują uwarunkowania zachodzące w przeszłości własnej i obcej zbiorowości na pograniczach językowo-etniczno-kulturowych pogranicza polsko-ruskiego. W badanym wymiarze kontaktów międzyjęzykowych w konkretnych układach odniesień wielojęzykowości, wielokulturowości, wieloetniczności oraz wielowyznaniowości ujawniają się językowe i pozajęzykowe czynniki motywacji nazwotwórczej, a także zewnętrznojęzykowe mechanizmy funkcjonowania nazw w długotrwałej współobecności odmiennych wspólnot.

⁵² J. Janovič, *Zmiany białoruskich nazw...*, s. 44.

⁵³ A. Saładiak, *Pamiętki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce*, Warszawa 1993, s. 41–52. Por. w tym względzie uwagi, że tłumaczenie niektórych nazw rejonu bielsko-podlaskiego „często brzmi bardzo komicznie, bo ma się nijak do potocznych nazw gwarowych, np. *Białowieża* – *Белавежа*, *Bielsk Podlaski* – *Більське* – *Бельск Пуодлаські*, *Ploski* – *Плоски* – *Плески*, *Wočki* – *Буцьки* – *Боцьки*, *Hajpówka* – *Гайнівка* – *Гайноўка*, *Zabłudów* – *Заблудів* – *Заблудаў* i wiele innych”. Iwaniuk, *O Rusinach...*, s. 20.

Dokonane przedstawienie nazw miejscowych pogranicza polsko-ruskiego w swoim najogólniejszym wymiarze unaocznia wymownie, że – jak zauważa B. Białokozowicz – „fenomen pogranicza, styków i kresów w swoim rozwoju dziejowym może przybierać różnorodne kształty i układy etnograficzne i narodowe, religijne i kulturowe, intelektualne i moralne, społeczne i polityczne warunkujące i określające wzajemne filiacje i parantele, animozje i urazy, zderzenia i odpychania, tolerancję i wyrozumiałość, zbliżenia i porozumienia”⁵⁴.

Резюме

Межъязыковые отнесения по данным названий местности польско-русского пограничья

В работе представлены общие вопросы межъязыковых отнесений в контексте обусловлений названий местности на пограничьях. Синтезирующее изложение передаёт специфику польско-русского пограничья в следующих проблемных планах: выделения онимических категорий культурно-языковых знаков в зоне пограничья, освещения специфики наименований на польско-восточнославянском пограничье, а также анализа ойконимии польско-русского пограничья. Последний познавательный комплекс содержит в основном вопросы: исследований названий местности польско-русского пространства, возникновения названий в обусловлениях разноэтнoлектальных контактов, обусловления топонимии на польско-восточнославянском пограничье, территориального расположения названий, переходной ойконимной системы, совыступления названий разных этнолектальных порядков, записи названий, совыступления официальных и неофициальных названий, изменения и переводов ойконимов.

Summary

Interlingual references in the light of toponyms of Polish-Ruthenian borderland

This article shows interlingual references in the context of toponyms of borderlands. Synthesizing approach reflects specificity of Polish-Ruthenian borderland concerning onymic categories of linguistic and cultural sign in the borderland, specific features of toponyms in Polish-Eastern-Slavonic borderland, and the analysis of the oikonymy in Polish-Ruthenian borderland. The latter cognitive complex basically includes following matters: research on the toponyms of Polish-Ruthenian borderland, the way their formation was influenced by the contacts of various ethnolinguistic groups, the conditioning of toponymy in Polish-Eastern-Slavonic borderland, the localisation of toponyms, transitional oikonymic system, coexistence of official and unofficial names, translation of toponyms.

⁵⁴ B. Białokozowicz, *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe, styki i kresy jako problem badawczy*, [w:] *Polsko-wschodniosłowiańskie powiązania kulturowe, literackie i językowe. 1. Literatura i kultura*, pod red. A. Bartoszewicza, Olsztyn 1994, s. 30.